

Inhoud

Inleiding

Imitatio en *aemulatio* in Possidius' *Leven van Augustinus*

1. Possidius van Calama	7
2. De <i>Vita Augustini</i>	20
3. Onderzoek naar de <i>Vita Augustini</i>	29
4. Possidius' verborgen boodschap	42
Literatuur	53

Possidius, *Het leven van Augustinus*

Voorwoord	67
Jeugd en vroege carrière	69
Alles voor God	71
Priester en bisschop	73
Tegen de donatisten	81
Tegen de manicheeërs	91
Tegen de arianen	94
Tegen de pelagianen	97
Teksten	99
Rechtspraak en diplomatie	100
Dagelijks leven	104
Geld en bezit	106
Huisregels en andere principes	110
Het einde: boeken en gebeden	116
Speciale kwestie: een brief van Augustinus	122
Dood en begrafenis	137
Slotwoord	140

Lijst van alle werken van Augustinus (<i>Indiculus</i>)		
I	Tegen de heidenen	146
II	Tegen de astrologen	148
III	Tegen de joden	148
IV	Tegen de manicheeërs	148
V	Tegen de priscillianisten	150
VI	Tegen de donatisten	151
VII	Tegen de pelagianen	153
VIII	Tegen de arianen	154
IX	Tegen de apollinariërs	155
X	Diverse boeken (...)	156
	X/1 Traktaten	156
	X/2 Kwesties	156
	X/3 Aantekeningen en uitleg	159
	X/4 Bijbelcommentaren	151
	X/5 Brieven	162
	X/6 Diverse preken	168
	Register op bijbelplaatsen	183
	Over de vertaling	189
	Over de samenstellers	191

Inleiding

Imitatio en *aemulatio* in Possidius' *Leven van Augustinus*

1. Possidius van Calama

De grenzen van Possidius' leven zijn onduidelijk. Zijn geboortedatum is onbekend: moderne onderzoekers houden hiervoor 370 aan. Dit zou betekenen dat Possidius op jonge leeftijd bisschop is geworden: hij werd namelijk rond 400 gewijd. Ook in zijn tijd werden mannen over het algemeen op latere leeftijd tot dit ambt gekozen, zodat een vroeger geboortjaar waarschijnlijker is. Ook zijn sterfdag is onzeker. Tijdgenoot Prosper van Aquitanië schrijft in zijn *Epitoma chronicon* dat Possidius in 437 nog in leven was: als katholiek bisschop werd hij in dat jaar door de ariane Vandalenkoning Genserik gedwongen zijn bisschopsstad Calama te verlaten.¹ Hoelang Possidius hierna nog geleefd heeft is niet precies te zeggen.

Zo vaag als de grenzen van Possidius' leven zijn, of ook de wapenfeiten in zijn eerste jaren, zo evident is zijn vriendschap met Augustinus. Ongeveer veertig jaar mocht deze duren, totdat de laatste in 430 stierf. Waarschijnlijk sloot Possidius zich als jongeman aan bij de leefgemeenschap die Augustinus in 391 direct na zijn priesterwijding stichtte in de tuin van het bisschopshuis te Hippo. Dit was niet de eerste leefgemeenschap van Augustinus. Al eerder had hij zich een echt gemeenschapsmens betoond. Enige tijd

1 Prosper, *Epitoma chronicon*, in: *Chronica minora*. Deel I. Ed. Th. Mommsen (*Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiqui* 9 (1894), 385-485, hier: 475).

voor zijn doop in 387 had hij zich met een groep intieme vrienden en moeder Monnica teruggetrokken op een landgoed, het Cassiciacum. Hier was zijn boezemvriend en tegelijk minder warmbloedige tegenpool – zeker in relationeel opzicht – Alypius hem vooral nabij in de discussies over religie, filosofie en geluk. Alypius trok met Augustinus mee naar Thagaste om er in 388, een jaar na hun doop in Milaan, een gemeenschap te stichten in het ouderlijk huis van Augustinus. Hierin wisselden zij als leken (*servi dei*) een leven van meditatie en gebed af met pastorale zorg en het vervaardigen van preken ten behoeve van geestelijken die minder geletterd waren dan zij.

In 391 werd Augustinus in Hippo min of meer gedwongen door het volk en de bisschop aldaar zich priester te laten wijden. Geen wonder dat hij daar wederom een leefgemeenschap van leken stichtte, ditmaal in de tuin van het bisschopshuis.² Voor hen schreef hij zijn *Praeceptum* (Regel).³ Hijzelf werd er de overste en in die hoedanigheid moet hij Possidius hartelijk verwelkomd hebben.⁴

Toen Augustinus in 395 werd gewijd tot *co-episcopus*, mede-bisschop, van zijn eigen bisschop Valerius, is Possidius hem gevolgd in het *monasterium clericorum* dat Augustinus even hierna betrok. Het was een huis voor geestelijken van het bisdom Hippo, maar het zou zich allengs ook ontwikkelen tot kweekplaats waar Augustinus niet alleen de clerus van zijn eigen bisdom opleidde, maar ook bisschoppen voor de omringende bisdommen.

2 Vgl. Augustinus, s. 355,2.

3 Voor de datering zie: L. Verheijen, 'La Loi et la Grâce. La "date ancienne" et la "date récente" de la Règle', in: *Nouvelle Approche de la Règle de Saint Augustin* (Bégrolles en Mauges 1980), 58-73; en id., 'Réflexions sur les identités augustiniennes 386, 397, 412, 426, "1215"', in: L. Verheijen, *Nouvelle approche de la Règle de saint Augustin. II. Chemin vers la vie heureuse* (Louvain 1988), 74-85, vooral 80-81.

4 Vgl. Possidius, *Vita Augustini* 5.

Waaruit Possidius' vorming precies heeft bestaan is even onduidelijk als zijn geboorte- en sterfdatum.⁵ Op basis van de stijl en inhoud van de *Vita Augustini* is evenwel geconcludeerd dat Possidius 'a plain man and untrained writer' moet zijn geweest.⁶ Aan dit oordeel lag een vergelijking ten grondslag van Possidius' stijl met die van Augustinus in de brief die Possidius in zijn *Vita* heeft opgenomen (*ep.* 228). Deze vergelijking gaat echter mank en het oordeel is onterecht.

Hoewel hij zeker minder scholing heeft genoten dan de aristocratische Alypius moet hij, misschien wel door Alypius zélf, juridisch zijn gevormd omdat hij in zijn *Vita Augustini* grote interesse toont voor de procedures waarmee kettters tot de orde werden geroepen.⁷ En weliswaar werd Alypius naar het hof gestuurd om als Africaanse bisschop de keizer te informeren over sociale en politieke kwesties die speelden op zijn continent.⁸ Maar omdat Possidius hem en Augustinus weer terzijde staat tijdens, bijvoorbeeld, de conferentie te Carthago in 403 en het concilie van Mileve in 416 en 418, is het niet onwaarschijnlijk dat hij toch meer geschoold was dan de kwalificatie van ongeschoolde geestelijke suggereert. Verder verraadt deze biografie een grote vertrouwdheid met zowel het Oude als het Nieuwe Testament. Meer dan honderd ontleningen aan de Schrift blijken in de *Vita Augustini* tot vruchtbare compost te zijn geworden.

- 5 Cf. M.- F. Berrouard, 'Possidius', in: *Dictionnaire de Spiritualité* 12 (Paris 1985), kol. 1997-2008, vooral 1997-1998.
- 6 H.T. Weiskotten, 'Introduction', in: *Sancti Augustini Vita scripta a Possidio episcopo*. Edited with revised text, introduction, notes and an English version (Princeton-London-Oxford 1919), 19-20; citaat 19.
- 7 E.T. Hermanowicz, *Possidius of Calama. A Study of the North African Episcopate at the Time of Augustine* (Oxford 2008), 54-60; 19 (procedures); 45 (tacticus); vgl. 222-223.
- 8 Berrouard, M.-F., 'Un tournant dans la vie de l' église d'Afrique: Les deux missions d' Alypius en Italie à la lumière des Lettres 10*, 15*, 16*, 22* et 23*A', in: *Revue des Études Augustiniennes* 31 (1985), 46-70.

Possidius

Het leven van Augustinus

Voorwoord

Geïnspireerd door de Maker en Bestuurder van alle dingen en indachtig mijn levensplan (te weten mijn besluit om door de genade van onze Verlosser de almachtige en goddelijke Drie-eenheid te dienen in geloof, vroeger in mijn bestaan als leek en thans in mijn ambt van bisschop), doe ik mijn best het kleine beetje verstand en taalvermogen dat ik heb verkregen ten goede te laten komen van de heilige en ware katholieke kerk van Christus de Heer. In dat kader wil ik ingaan op het leven en karakter van de door God voorbestemde en in zijn tijd verschenen¹ voortreffelijke bisschop Augustinus, en daarbij niet verzwijgen wat ik zelf van hem heb gezien en gehoord.

Want ook in eerdere generaties, zo lezen en constateren we, is dat gedaan door religieuze leden uit de heilige katholieke Moederkerk. Bevlogen door de Heilige Geest hebben die, in hun eigen taal en stijl, mondeling en schriftelijk, de oren en ogen van weetgierigen gevoed met soortgelijke informatie. Zo hebben zij aan de belangstellenden ter kennis gebracht wat voor geweldige mannen dankzij de voor allen geldende genade van de Heer waardig zijn bevonden te midden van de mensen te leven en dat vol te houden tot het einde toe.

1 Vgl. 1 Petr. 1,20. Het voorwoord begint in een hoogdravende, ambitieuze stijl, zoals dat in de late oudheid te doen gebruikelijk was. De vertaling probeert iets van deze stilistische kleur te behouden.

Om die reden heb ook ik, de geringste van alle dienaren van God,² *vanuit een oprecht geloof*³ waarmee men ‘de Heer der heersers’⁴ en alle goede mensen moet dienen en behagen, de taak op mij genomen om, voor zover de Heer het mij geeft, te schrijven over voornoemde eerbiedwaardige man. Daarbij bespreek ik zijn afkomst, levensloop en het onvermijdelijke einde, en geef ik weer wat ik van hem heb geleerd en ervaren tijdens de vele jaren van vertrouwelijke omgang die ik met hem heb gehad.

Nu vraag ik de hoogste majesteit dat ik de door mij nu aangevatte onderneming op zo’n manier mag uitvoeren en ten einde brengen dat ik geen geweld doe aan de waarheid van ‘de Vader van de hemellichten’⁵ en ook de goede zonen van de kerk nergens in hun verwachtingen teleurstel.

Het is niet mijn bedoeling op alles in te gaan wat de gelukzalige Augustinus zelf in zijn werk *Belijdenissen* heeft verteld over zijn leven voorafgaand aan de doop ofwel daarna. Augustinus’ motivatie was om te zorgen dat, zoals de apostel zegt, geen mens méér van hem zou geloven of denken dan wat men van hem wist of hoorde. Dat was zijn normale houding van heilige bescheidenheid, waarmee hij niemand tekortdeed. Met het verhaal van zijn eigen bevrijding en genade, de dingen dus die hij al had verkregen, zocht hij niet zijn eigen lof maar die van zijn Heer. En hij wilde graag de gebeden van zijn broeders aangaande de dingen die hij nog hoopte te verkrijgen.

2 Vgl. 1 Kor. 15,9 en Ef. 3,8.

3 1 Tim. 1,5.

4 Vgl. Deut. 10,17; 1 Tim. 6,15 en Apoc. 19,16.

5 Vgl. Jac. 1,17.

De *geheimen van de koning* kunnen dus, zoals de engel het gezaghebbend heeft verwoord, *beter verborgen blijven, maar wat God doet moet worden bekendgemaakt en tot Zijn eer worden geroemd*.⁶

Jeugd en vroege carrière

(1) Augustinus was afkomstig uit Thagaste in de provincie Africa,⁷ als zoon van fatsoenlijke christelijke ouders die behoorden tot de lokale elite.⁸ Hij werd grootgebracht en opgevoed dankzij hun zorg en toewijding. Hij kreeg ook een uitstekende opleiding in de niet-christelijke letteren, betaald door hen, en werd zo grondig geschoold in alle zogeheten ‘vrije kunsten’.⁹

Later doceerde hij ook zelf, eerst grammatica in zijn eigen stad, en nadien retorica in Carthago, de hoofdstad van Africa. In de daarop volgende periode werkte hij zelfs overzee, te Rome en in Milaan, waar destijds het hof van keizer Valentinianus gevestigd was.¹⁰

Het ambt van bisschop in die stad werd toen vervuld door een man die God zeer welgevallig was, een priester die

- 6 Tob. 12,7. De strekking van het citaat lijkt de volgende: Possidius wil niet speculeren over Gods achterliggende heilsplan, maar wel uitvoerig ingaan op hoe Hij zich concreet heeft gemanifesteerd in het leven van Augustinus.
- 7 De eerste woorden van de tekst zijn meteen een probleem. In de late Oudheid is er geen sprake van één provincie Africa. Vermoedelijk doelt Possidius meer bepaald op de provincie Africa Proconsularis, grotfweg het noorden van het huidige Tunesië plus de kuststrook van het huidige Libië. De stad Thagaste ligt even ten westen van het huidige Tunesië (het Algerijnse Souk Ahras).
- 8 Augustinus werd geboren op 13 november van het jaar 354.
- 9 De *artes liberales* omvatten traditioneel de drie taalvakken grammatica, retorica en dialectica (het *trivium*); verder de vier rekenvakken geometrie, arithmetica, astronomie en muziek (*quadrivium*).
- 10 Keizer Valentinianus II regeerde van 375 tot 392.

Lijst van alle werken van
Augustinus

[indiculus]

<I> Tegen de heidenen

1. De Academici, 3 bk [*Acad.*];
2. De orde, 2 bk [*ord.*];
3. De onsterfelijkheid van de ziel, 1 bk [*imm.an.*];
4. Het nut van geloven, 1 bk [*util. cred.*];
5. De ware godsdienst, 1 bk [*uera rel.*];
6. Kwesties: – Bestaat de ziel uit zichzelf? [*diu.qu. 1*];¹
7. – Is God oorzaak van de menselijke slechtheid? [*diu.qu. 3*];
8. – Is de waarheid kenbaar via de zintuigen van het lichaam? [*diu.qu. 9*];
9. – Waarom is Christus uit een vrouw geboren? [*diu.qu. 11*];
10. – De Zoon [*diu.qu. 16*];
11. – God en schepping [*diu.qu. 19*];
12. – Vader en Zoon [*diu.qu. 23*];
13. – De voorzienigheid [*diu.qu. 27*];
14. – Waarom wilde God de wereld maken? [*diu.qu. 28*];
15. – Bestaat in het universum ‘onder’ en ‘boven’? [*diu.qu. 29*];
16. – Kan iemand iets beter begrijpen dan een ander? Kan begrip van iets dus oneindig verder gaan? [*diu.qu. 32*];
17. – Hoe is Gods Wijsheid, de Heer Jezus Christus, zowel in Zijn moeders schoot geweest als in de hemel? [*diu.qu. 42*];
18. – Waarom is de Heer Jezus Christus pas na zo lange tijd gekomen? [*diu.qu. 44*];
19. – Geloofwaardige dingen [*diu.qu. 48*];
20. De overeenstemming van de evangelisten, 4 bk [Vier evangelisten, één evangelie]; [*cons.eu.*];

1 Het is merkwaardig dat Possidius hier (en verderop) een lijst geeft van meest zeer korte items uit een verzamelwerk van 83 kwesties. De meeste hier genoemde kwestie beslaan hooguit enkele regels.

21. Zes kwesties verklaard tegen Porfyrius, te weten: de verrijzenis; de tijd van de christelijke godsdienst; het onderscheid in offers; het woord van de Heer: *Met de maat waarmee je meet zal jou de maat genomen worden* (Mat. 7,2); de Zoon van God volgens Salomo; de profeet Jona [*qu.c.pag.*, = *ep.* 102];
22. Voorspellingskunst van demonen, 1 bk [*diuin.daem.*];
23. De stad van God, 22 bk [*ciu.*].

Brieven tegen de voornoemden

24. Aan Maximus van Madauros; [*ep.* 7];
25. Aan de broeders in Carthago;
26. Aan de inwoners van Madauros [*ep.* 232];
27. Aan Dioscorus [*ep.* 118];
28. Aan Volusianus [*ep.* 137];
29. Aan Marcellinus [*ep.* 138];
30. Aan Macedonius, over interventies van bisschoppen [*ep.* 153];
31. Aan dezelfde, over de ware deugden [*ep.* 155];
32. Aan Longinianus, 2x [*ep.* 233 en 235].

Preken tegen de voornoemden

33. Aansporing tot geloof;
34. Het ontzag voor God [*s.* 347-348];
35. Het Parentalia-feest;
36. De zonsverduistering;
37. Epifanie, tegen de voornoemden;
38. Epifanie, 2x;
39. Over 1 januari, tegen de voornoemden [*s.* 198];
40. De verrijzenis, 2 pr;